

Kial -i- por -land- estas kontraŭ-Fundamenta

En *Esperanto aktuell* 2/2006 (p. 9) aperis letero de leganto, kiu kritikis la redaktiston, ĉar tiu permesas „kontraŭ-Fundamentan“ uzon de -i- anstataŭ -uj- por -land-. La redaktisto en „Esperanto aktuell“ 4/2006 (p. 16) demandas publike, ĉu tiu kritiko estas prava, kaj mencias, ke la plejmulto de la legantoj preferas la derivaĵon per -i-. Sekve mi prezentas kelkajn rezonadojn pri tiu demando, grava ne nur por la lingvoteorio.

Sistema prisilento de -uj-

Unue provizora respondo al la demando, ĉu la uzo de -i- estas kontraŭ-Fundamenta. La Fundamento kompreneble permesas novajn formojn, eĉ paralelajn al jam ekzistantaj. Kontraŭ-Fundamenta estas tamen la malpermeso de iu lingvero el la Fundamento, kaj -uj- estas bona ekzemplo. Jam iuj asertas, ke -uj- estas arĥaismo, kaj pri tio Zamenhof skribis en la Antaŭparolo al la Fundamento:

„Sed, prezentante parton de la fundamento, tiuj ĉi arĥaismoj neniam estos elĵetitaj; sed ĉiam estos presataj en ĉiuj lernolibroj kaj vortaroj samtempe kun la formoj novaj, kaj tiamaniere ni havos la certecon, ke eĉ ĉe la plej granda perfektigado la unueco de Esperanto neniam estos rompata kaj neniu verko Esperanta eĉ el la plej frua tempo iam perdos sian valoron kaj kompreneblecon por la estontaj generacioj.“

Se do lernolibro, vortaro kaj alia presaĵo en Esperantujo sisteme prisilentas -uj-, ĝi kondukas kontraŭ-Fundamente. Ekzemploj estas la „jarlibro“ de Universala Esperanto-Asocio (UEA), ties revuo „esperanto“; plie la vortaroj de Franz Okelmann kaj la vortaro „Deutsch-Esperanto“ de Erich-Dieter Krause (en ties vortaro „Esperanto-Deutsch“ tamen reaperis la ujo-variantoj). Sendinte kontribuon al la UEA-revuo „esperanto“, mi spertis foje, ke ties redaktisto senindulge ŝanĝis ĉiujn miajn ujo-formojn al la io-paralelaĵoj. Mi do resumu provizore, ke la uzo de -i- ne estas kontraŭ-Fundamenta, la sistema ne-uzo de -uj- tamen jes. (Tio validas ne simetrie: la sistema ne-uzo de -i- ne estas kontraŭ-Fundamenta.)

(Mal)avantaĝoj de -i- kaj -uj-

Due mi nun mallonge menciuj la lingvoteoriajn avantaĝojn de -i- kaj -uj-, kaj atentuj, ke kutime la avantaĝo de unu formo samtempe estas malavan-

taĝo de la alia.

Avantaĝoj de -i-:

i1) Evitas la homonimecon kun -uj- = ‚vaz-‘ (kaj kun la fakte arĥaika „-arb-“).

i2) Pli internacia (sed se oni kontrolas tiun argumenton laŭkvante, ĝi ne estas tre konvinka).

i3) Laŭdire „politike pli konforma“, ĉar ekz. en Germanujo ne nur loĝas (etnaj) Germanoj.

i4) Pli ofte uzata nuntempe (pro la influo de lernolibroj, vortaroj, revuoj, vidu supre).

i5) Pli facila, ĉar oni ne devas atenti, ĉu -i- apartenas al la vortradiko por la lando.

Avantaĝoj de -uj-:

uj1) Fundamenta formo.

uj2) Obeas al la Fundamenta strukturo de sufikso per sia formo VK(K).

(V=vokalo, K=konsonanto; sole estr-havas la formon VKKK)

uj3) Estas uzebla kiel memstara vorto konforme al la Esperanta lingvostrukturo.

uj4) Evitas homonimecon kun pluraj morfemoj de Esperanto kaj kun (pseŭdo)afikso -i- (ekz. en biologio, Luksemburgio, germanio, io, ktp.).

uj5) Klare montras, ke la radiko antaŭ ĝi nomas la landanon.

Nuna uzo kaj lingvoŝanĝiĝo

En la praktiko dum la lastaj jaroj pli kaj pli venkis -i- kontraŭ -uj-. La kaŭzoj laŭ mia opinio estas ĉefe jenaj. Unue punkto i3 supre: Pro tiu duba politika kialo (oni povas ja same diri: „En Germanio ne nur loĝas Germanoj.“) estiĝis punkto i4. Kiel la lingvouzantoj kondukis alimaniere, se lernolibroj kaj vortaroj prisilentas -uj-? Gravas tamen ankaŭ punkto i5: Lingvoŝanĝiĝo inklinas al pli leĝeraj formoj, eĉ se tiuj minacas la regulecon de la lingva strukturo! Tio validas ankaŭ por vaste parolata planlingvo.

-i- minacas la kernan strukturon

La ĝenerala uzo de -i- fakte minacas la kernan lingvan strukturon de Esperanto! Kaj sekve ĝi estas vere - nerekte - kontraŭ-Fundamenta. Kiel mi pruvu tiun (espereble) iom ŝokan aserton per faktoj?

Unue la ekskluziva uzo de -i- en landnomoj kaŭzis jam, ke tre multaj Esperantistoj ne plu regas la nomojn de la koncernaj landanoj. Pluraj praktikaj kaj sistemaj testoj, kiujn mi okazigis, pruvis la pravecon de tiu aserto. Ankaŭ antaŭ unu semajno mi aŭdis en internacia rondo de Esperantistaj faku-

loj(!) multajn tiajn erarojn, ekz. „Koreanoj“, „Vjetnamanoj“, ktp. (Ĝustas: „Koreoj“ kaj „Vjetnamoj“).

Due tiu ĉarma -i- havas interesan evoluon. Jam oni vidas, ke ĝi afliktas landonomojn kun ĝisnuna simpla vortfina -(land)o: „Nederio“ (anstataŭ „Nederlando“), Meklenburgo (vortaroj de Krause) => Meklenburgio, ktp. Ĝi estas uzata plivastasence por esprimi ajnan lokan signifon: Nordio, ŝengenio, Horzonio, tenebrio ktp. Ĝi kuniĝas kun la pseŭdosufikso -i- en „filozofio“, „geografio“, k.a. kun la signifo „tereno“, „kampo“, jam al figura senco „faktereno“ => „fako“. Simile ĝi estas intertempe uzata por aliaj derivaĵoj, deviantaj ĉiam pli de la origina signifo „lando“. Ekzemple: „tirano“ => „tiranio“. Resume: Ĝi estas survoje al (neregula) pseŭdoderivaĵo kun ajna signifo (sekve ĝi perdas entute konkretan signifon). Tio estas tipa naturalisma evoluo, rekte kontraŭ la ne-naturalisma, reguleca, aŭtonoma lingvostrukturo de Esperanto, alivorte kontraŭ la Fundamento.

Malbona ekzemplo en vortaro

Kompletan konfuzon kaŭzas la Etimologia Vortaro de la Propraj Nomoj de André Cherpillod (2005). Ĝis nun ĉiu bona vortaro montris klare la radikon de landonomo por ebligi regulan derivadon de la nocio por la landano. Ekzemple: „German/ujo, -io“ aŭ simile. Cherpillod forlasis tiun sistemon kaj indikas anstataŭe, ĉu landonomo devenas de alia nomo. „Deveni“ ne signifas „esti regule derivata“! Ekzemple: Ĝusta prezento estus „Alĝerio/o“; nur tiam oni klare vidas, ke la landano estas Alĝeriano. Sed ĉar „Alĝerio“ kompreneble devenas de la nomo de la ĉefurbo Alĝero, Cherpillod skribas „Alĝer’io“. Tiel nun ne plu estas dedukteble, kiel nomiĝas la landano, kaj tio pliprogresigas la fenomenon, ke multaj Esperantistoj ne plu regas la landanonomojn.

Alvoko al la Esperantistoj

Por kontraŭagi tiun fatalan evoluon, mi jen alvokas ĉiujn respondecemajn redaktistojn kaj aŭtorojn, precipe tiujn de lernolibroj kaj vortaroj, uzi sisteme la sufikson -uj- por la koncerna grupo de landonomoj, kaj mi tre rekomendas tion ankaŭ al la ordinaraj Esperantistoj, kiuj celas regi la nomojn de la landanoj. Esperanto estas altgrade regula kaj facila; „naturalisma“ evoluo iom post iom detruus ĝian unikan strukturon.

Rudolf Fischer